

# Despre votul universal

În țările apusene și în special în România 1)

În articolul precedent am arătat pe ce temeieri puțin temeinice se combate introducerea votului universal într'o țară. Aceste argumente învechite ca *nematuritatea maselor, necesitatea de-a le pregăti prealabil prin instrucție, primejdia întronării anarhiei sau a absolutizmului*, au dispărut însă cu totul din arsenalul celor ce combat votul universal *a posteriori*, ceea ce dovedește că fantezia sau frica prevăd cu totul alături de realitate. Combaterea aceasta *după* acordarea și funcționarea reformei e cu mult mai interesantă căci e de presupus că protivnicii de astăzi vorbesc în cunoștință de cauză, se întemeiază pe fapte și nu pe inchipuiri.

Nu-i vorbă că nici astăzi nu lipsesc fanteziștii, dar ne e îngăduit cel puțin să facem haz de dânșii.

Așa bunăoară mi se istorisește că un profesor, de arhaică reputație, dela una din Universitățile noastre, speriat că iar se agită la noi chestia votului universal, l-ar fi combătut mai dăunăzi astfel de pe catedră :

— Ce nerozi sînt partizanii votului universal! Dar ce bine a adus el în Franța de pildă? A înmulțit numărul sinuciderilor.

Curat vorba cîntecului :

Il est tombé par terre,  
C'est la faute à Voltaire!  
Il est tombé au ruisseau.  
C'est la faute à Rousseau!

Imi închipui că avînd asemenea idei, venerabilul profesor renunță de a-și mai face lecția în ziua cînd eșînd de acasă ca să meargă la Universitate, întilnește un popă în drum sau pornește din prag cu piciorul sting.

O fi crezînd poate și d-sa că numai prin răspîndirea instrucției se pregătesc masele pentru viața politică. E el însuși o vie dovadă de puterea acestei susțineri.

1) Vezi „Viața Romînească” No. 2, 1908, p. 240.

Dar nu lipsesc protivnicii serioși, și numai de aceștia ne vom ocupa.

*A tout seigneur, tout honneur!* Ca un democrat înaintat ce mă cred că sînt, să încep cu revoluționarii, cu acei revoluționari ce nu văd posibilitatea schimbărilor în bine decît prin mijloace violente. Nu că ar fi oameni bătăioși din fire și insetați de sînge, din contra, mai rar întîlnești naturi mai blinde și idei umanitare ca la majoritatea revoluționarilor. Dar ca chestie de principiu, mai exact ca chestie de izbîndă sigură și de așezare temeinică a unei reforme, ei nu văd altă cale mai eficace decît revoluția. N'ar dori-o, dar cred că fără ea nu se poate. Revoluționarii nu sînt prietenii votului universal, pe care-l acuză că n'a dat nici un rezultat de seamă, că numai înșală omenirea și o ține în loc.

Va părea poate parodoxal ceea ce voi spune, dar mi se pare că prin acest mod de-a vedea revoluționarii, de astăzi se arată a fi rutinari. Dacă e adevărat că în trecut numai prin revoluții violente s'a ajuns la prefaceri adînci și temeinice, nu urmează că este și azi adevărat aceasta și va fi pe vecii vecilor. Armele și felul de luptă se schimbă, evoluează și ele. Nu e permanent în firea oamenilor de-a izbuti numai prin revoluție sau de-a ceda numai revoluției, ci a fost în felul împrejurărilor din trecut ca să se întîmple așa. — Un individ sau un popor recurge la mijloace violente numai cînd n'are încotro, cînd nu poate lucra în alt-fel. Dar cînd putem ajunge tot acolo pe o cale pacinică, de ce să punem mina pe chibrit, pe topor sau pe pușcă?

Revoluționarii răspund că votul universal, calea pacinică, nefiind în stare de-a învinge singur dificultățile cele mari, acestea trebuesc ridicate la un moment dat cu forța. La ce-au ajuns țările apusene cu votul universal, intru cit s'a împuținat mizeria celor de jos, ce reforme însemnate s'au realizat ca să simțim vre-o deosebire între trecut și prezent? Masele populare, mereu înșelate, delegă într'una puterea tot stăpînitorilor și apăsătorilor lor, care acum ca și altă dată fac tot ce știu și ce vor.

Chiar de-ar fi adevărat aceasta, încă nu e un argument în favoarea revoluției violente, căci dacă masele populare nu știu să se apere împotriva apăsătorilor și nu sînt în stare să-și croiască o stare mai bună prin votul universal, sau prin ori și care alte căi pacinice, cu ce se vor folosi ele mai mult dela revoluție? Căci alte căi pacinice, cu ce se vor folosi ele mai mult dela revoluție? Căci doar starea de revoluție nu poate dăinui la infinit ci trebuie să-i urduze neapărat o perioadă de liniște în care se va stabili necesarmente tot un fel de sistem de delegații, de alegeri, și dacă stăpînitorii vor ști și vor putea să triumfe, vor face-o tot așa de bine atunci ca și acum.

Cărei revoluții nu i-a urmat o stare de reacțiune, cîteodată mai rea ca cea veche răsturnată, și cum ne putem închipui alt-fel rezultatele unei revoluții decît ca o organizare mai bună și mai dreaptă pe bază de înțelegere reciprocă, de alegeri, de vot, de lucrare prin delegația puterii celor mulți în minile a mai puțini? Adică, în defnitiv, cam ceva analog cu votul universal, pe

care-l avem deja și cu care putem lucra cum am lucra și cu sistemul de organizare politică ce s'ar naște după o revoluție, însă crușindu-ne-o pe aceasta.

Dar votul universal așa cum îl posedăm astăzi nu e tot de origină revoluționară, nu izvorăște el tot din revoluțiile ce s'au săvârșit mereu dela 1789 încoace? Doar nu s'a dat din buna voință citor-va de sus, nu s'a născut din senin, ci el este rezultată tuturor frământărilor sociale ale unui veac întreg.

Să ne folosim deci de dînsul ca de un dar al revoluțiilor, ca de un dar pe care revoluțiile ni l'au făcut spre a nu se mai repeta sub forma lor cea violentă.

Mai e încă ceva de spus, și pare-mi-se mai important ca toate. În definitiv, privind lucrurile foarte de sus, pe lungi perioade istorice, e indiferent dacă o schimbare în bine se petrece într'o țară sau în omenire pe cale pacinică ori violentă. Puțin ne mai impresionează astăzi grozava frământare a marelui revoluții franceze și tot așa de mult ne-am fi folosit de roadele ei și dacă lucrurile s'ar fi petrecut în mod pacinic. Tot astfel cam de un mic interes va fi pentru urmașii noștri din veacul al XXI dacă li s'ar hărăzi o stare foarte prielnică printr'o teribilă revoluție săvârșită în veacul al XX sau prin acumularea de reforme cu încetul pe calea pacinică a votului universal.

Dar pentru cei chemați să trăiască momentele unei revoluții și mai cu osebire pentru soarta imediată a reformelor de realizat, lucrul nu e de loc indiferent. Să mă explic puțin.

Revoluțiile,—atît de fatale în trecut,—cînd au izbutit, au dat naștere la o stare imediată cu mult prea înaintată de ceea ce ar fi fost normal să urmeze. E foarte natural. Prin apăsarea de veacuri, interesele legitime și coapte, ca și cele necoapte încă, toate dorințele, patimele, suferințele, au izbucnit cu furia unei năprasnice explozii. Toate visurile, ideile și idealurile făurite în veacurile de comprimare, neputînd fi supuse la discuție publică, la analiză, la discernămint, s'au crezut fiecare în parte pe dată realizabile și în toiul fierberii, cînd regimul vechiu era sfărîmat, cu toatele au dat buzna la viață, la realizare. Dar cum nu putea isbuti decît ceea ce era în cerințele vremii, a venit *reacțiunea neagră*, care a înăbușit pe cele prea timpurii și deci neviaabile, tăcînd ca mai tîrziu, după un nou șir de suferințe și de frământări, să se stabilească numai acele idei și reforme pentru care omenirea era pregătită.

Cînd revoluțiile n'au isbutit, a urmat *reacțiunea roșie*, terribila represiune care a înecat în sînge mișcarea necoaptă, ducînd starea de lucruri și mai înapoi decît fusese mai înainte.

De aci s'a născut probabil și ideia că mișcările omenirii sînt ritmice, că unui pas înainte îi urmează fatal unul îndărăt, că progresul și regresul se alternează ca ziua cu noaptea, că la orice revoluție corespunde o contra-revoluție.

Acest mers ritmic, care e de natură a insufla mai curînd idei pesimiste sau sceptice, nu-l cred etern. El a fost numai o

fază a dezvoltării omenirii, care nu e menită să se repete la infinit. Ritmul acesta, de rău augur pentru destinele omenirii, e numai un compliment al necesității de până astăzi de a se realiza schimbările în bine prin mijloace revoluționare, și va înceta de-a se mai produce cu putința revoluțiilor pacifice, izvoare din mersul încet dar sigur și continuu al reformelor pe calea liniștită a exercițiului suveranității populare.

Nu este deci indiferent dacă o reformă se va căpăta prin revoluție violentă sau prin dreptul de vot al popoarelor, căci prin al doilea mod nu mai riscăm așa de mult să cădem în reacțiuni de acelea care echivalează cu o dare înapoi tot așa de importantă pe cât o revoluție poate fi o împingere înainte.

Revoluționarii pretind că votul universal n'ar fi realizat speranțele puse în el de partizanii lui. Cum se poate oare dovedi una ca asta? Reacționarii se înspăimintă de rezultatele lui prea revoluționare. Adevărul trebuie să fie la mijloc, ca mai întotdeauna.

Multe sau puține, bune sau rele, în parte, rezultatele sînt ceea ce sînt și ce pot să fie. Asta este și n'avem ce face decît să lucrăm ca votul universal să ne dea nouă dreptate și nu adversarilor. Nemulțumirea e și ea un semn bun, e pirghia progresului. Pentru toate epocile mari din omenire au fost nemulțumiri vremii, ceea ce nu împiedică că epoci mari au fost, sînt și vor fi.

De altmintreli, cum am mai spus-o, votul universal nu e altceva decît o armă, o formă de luptă și atîta tot. Dintre toate formele folosite până astăzi mi se pare că aceasta e tot cea mai eficientă, chiar prin faptul că e cea mai modernă, că s'a ajuns la ea după ce s'au încercat atîtea altele. Să ne slujim dar de dînsa în loc s'o criticăm numai, și dacă e s'o criticăm s'o facem în senzul îmbunătățirii, a perfecționării ei, punct asupra căruia vom reveni mai jos.

\* \* \*

O a doua categorie de nemulțumiți de votul universal sînt aceia cărora nu le place nimic din ce se face. Nemulțumiții subiectivi, i-ași putea numi. Pe aceștia e de prisos să-i întrebăm ce vor să pue în loc, căci n'au nimic de propus.

Sînt o seamă de oameni care s'au născut ca să critice. Deși fac și ei parte din specia omenească, tot ce e omenească le displace, în toate direcțiunile. Dacă i-am prenumărat și pe ei printre adversarii votului universal este că atunci cînd vine în timplarea să-i întrebe cineva și despre votul universal, îl critică cum critică orișice. Ei îngroașă numărul protivnicilor dar fără a adăuga un argument nou și fără a ridica vre-o obiecție specială, cu atît mai puțin au o soluție de indicat.

La noi, unde cele mai multe se maimuțesc decît se curează propriu, numărul acestora e cu mult mai mare decît al ad-

versarilor conștiinți. Noi n'avem votul universal, și cu toate acestea cred că, proporțional, avem mai mulți critici ai votului universal din... alte țări, decît în chiar țările acelea. Nici n'am început bine lupta pentru o reformă care în altă parte e de mult aplicată, nici n'am avut deci a suferi măcar un început al neajunsurilor, și criticii noștri născuți o critică deja. Ei se aseamănă cu acel vecinic deziluzionat citat de Jules Claretie care cînd vedea prima floare a primăverii, exclama cu desnădejde: uite au eșit florile, de-acum vine și iarna!

Sînt mulți de aceștia care n'au cea mai mică idee de ce este chimia, fizica, astronomia, biologia, dar proclamă falimentul științei. Fenomenul e frecvent în țările semiculte, unde puțini sînt acei ce-au trecut prin toate gradele de cunoștințe și de muncă, ci găsind roadele de-a gata produse de învățatii și muncitorii țărilor înaintate, nu le înțeleg gustul, le par fade sau amare. Lui nătășleată poate să-i pară rea para mălăeată ce-i cade de-a gata în gură, pe cit timp ce dulce i se pare pînea, și de ce pret, aceluia ce-a ciștigat-o cu sudoarea frunții!

Dintre toți acești puțin demni de interes critici, trebuie totuși să deosebim pe-o parte care merită oare și care atenție, anume pe cei ce sînt indiferenți la marile lucruri sau reforme, nu din insuficiența minții și a inimei ori din pur snobism ci pentru că le e greu, lipsiți cum sînt de o cultură mai întinsă și de o mai adîncă înțelegere a lucrurilor ce-i înconjoară, să-și deosească de importanța lor. E interesantă această categorie, căci pe acești fel de oameni se bizue mult reacționarii cînd îndrăznesc a ataca prezentul și a lăuda trecutul. Oamenii sînt neajunsurile prezentului și nu cunosc de loc trecutul, sau îl cunosc după povești, și cad astfel ușor în cursa reacționarilor.

De cite ori nu ne este dat să auzim zicîndu-se: Da ce-a făcut, mă rog, revoluția franceză? Ce bine a eșit pentru omnirea din elucubrațiunile unor nebuni și criminali, care au atacat bazele seculare ale societății pentru a încerca să le înlocuiască cu smintitele lor idei! Naivii sau inculții care nu cunosc nici cine erau nebunii aceștia, nici ce voiau, nici care erau bazele seculare ale societății atacate de criminalii revoluționari, sînt gata să se întrebze și ei, ca un ecou, că în adevăr de ce s'a întâmplat așa și ce bine a eșit de-aici?

Sau li se zice: Pe ce am schimbat noi bunele noastre așezăminte din bătrîni! Am stricat tot ce era vechiu, tot ce era strămoșesc, am dărîmat casa în care părinții și-au dus traiul lor tihnit, pentru a le înlocui cu maimuțării apusene, care ni se potrivesc ca nuca în părete! Și aceiași naivi și inculți, cad triști pe gînduri, însă fără ca habar să aibă de cum era acel trecut, de cum trăiau strămoșii și dacă civilizîndu-ne după felul apusului am făcut rău sau bine.

Să luăm o pildă foarte vulgară, dar perfect de bine potrivită pentru caracterizarea acestui fel de oameni pe care reacționarii îi momesc ca să-și îngroașe rîndurile.

È destul să pleci dela București la Ploești ca să auzi în totdeauna povestindu-se ce pacoste nesuferită sînt căile ferate. Nu e neajuns pe lume care să nu-l aibă, pînă și pe aceia de a merge încet. Dar întrebă-i pe nemulțamiți dacă unul măcar a călătorit cu vechea diligență, dacă au citit o iotă din ce erau voiajurile acum 40—50 de ani. Nici vorbă că s'ar mira grozav dacă le-ai spune că fără aceste mizerabile și nesuferite căi ferate n'ar fi cu putință să se cultive nici un sfert din pămîntul ce se cultivă astăzi, că mai nici o industrie n'ar putea exista, că chiar hrănirea zilnică a orașelor mari ar deveni o problemă aproape insolubilă.

Pentru acești vecinic nemulțamiți de toate dar fără a le înțelege, cari simt și ei, fără îndoială, neajunsurile vieții moderne, dar mai mult repetă ce aud de la alții, e un singur răspuns de dat potrivit cu mîntea lor : să-și închipue că ce este ar dispărea subit și să cugete la ce-ar urma.

È prea puțin lucru Constituția pentru țara romînească, dar să presupunem că am suprima-o și atunci îi vom înțelege importanța. Legile cite le avem se calcă mereu în favoarea citorva și în defavoarea celor mulți, dar ce-ar fi fără ele! Căile ferate merg încet, sînt scumpe, te înăbuși în vagoane, e murdar în ele, fac un zgomot infernal, te asfixiază cu praful și cu fumul, personalul e impertinent, etc., dar ce-am deveni dacă le-am desființa și ne-am reîntoarce la diligențe !

Nemulțumirea e, în adevăr, pîrghia progresului, dar cu condiția că ea să producă reflecția și dorința de-a cunoaște pricinile raului. A fi nemulțumit pur și simplu, este a-ți amări viața degeaba, este a avea sentimentul cel mai steril.

\* \* \*

Sînt însă două mari categorii de nemulțamiți de votul universal cari știu ce spun și știu ce vor : reacționarii și.... chiar partizanii lui.

Criticile reacționarilor nu sînt lipsite de temei, ca chestie de fapt. Neajunsurile pe care le găsesc ei funcționării actuale a votului universal, le găsim, la fel, cu toții. Bine înțeles că sînt nuanțe, sînt deosebiri în modul de-a privi lucrurile, dar faptele în sine le vedem aproape cu toții la fel. De altmîntrelea e prea cunoscut că în critica relelor prezentului extremele se ating. Conservatorii ca și socialiștii nu arare ori sînt de acord în găsirea și descrierea relelor de care suferă societatea modernă. Lucrul e foarte natural, și unii și alții fiind partide de opoziție, și unii și alții reprezentanți ai celor două clase care nu au puterea și nu se bucură pe deplin de roadele ei, unul fiind-că a pierdut-o, celălalt fiind-că n'a ajuns s'o poseadă încă. Deosebirea între ele începe însă de îndată ce se indică soluțiile relelor constatate. Pe cînd reacționarii, de scriba unui prezent uricios — de altmîntreli la fel cu toate prezenturile ce au fost și pro-

tabil și cu cele viitoare—vor să ne ducă înapoi; partidele înaintate găsesc leacul în perfecționarea stărei de lucruri de astăzi și introducerea de reforme noi cu un caracter și mai progresist.

Iată de pildă pe reacționari găsind votului universal cusurul de-a da puterea în mâinile unei mulțimi ignorante, care nu știe să aleagă între oameni pe cei mai de seamă ci pe acei ce-i linguesc patimele sau o încintă cu vorbe goale. Destinele unei țări sînt astfel la discreția voinței mulțimei josnice, pătimășe, ignorante, imbecile.

S'a vorbit și s'a scris mult, în rău, pe socoteala psihologiei mulțimilor, de sigur cu mare doză de dreptate. Dar oare psihologia coteriilor e mai bună și mai prielnică? Cu greu, dacă nu chiar cu neputință, este ca mulțimea să pue la cale un complot în privința binelui public, să ia o hotărîre, care să surprindă țara, să făurească și să ducă la capăt planuri menite să tulbure și să asuprească lumea. Pentru o coterie lucrul e cu mult mai lesnicios. Tirania mulțimei e vagă, șovăitoare și de scurtă durată, pe cînd tirania unei coterii poate dura cu zecile de ani. Crimele și nedreptățile ce se pot atribui mulțimilor, ca atare, se numără pe degete, și fără o adîncă și specială cunoaștere a istoriei, un individ de-o cultură mijlocie nu ți-ar putea înșira decît două-trei. Dacă amintești de poporul ateniian care a silit pe Socrate să bea otravă și de poporul ierusalimitan care a preferat pe Barabas lui Hristos, le-ai cam isprăvit pe cele de căpitanie. În schimb crimele și nedreptățile coteriilor sînt nenumărate și cu mult mai bine cunoscute.

În viața de toate zilele nimeni nu se plinge de relele ce le suferă din partea mulțimei, doar numai că te calcă Duminica pe picioare prin locurile de petrecere, dar de relele coteriilor ți-pă lumea zilnic. Ori-cine îți poate înșira zece fapte chiar din cursul unei curente, fără ca măcar să fi fost o alegere în luna aceea.

În definitiv în chiar această învinuire ce se aduce votului universal că folosește mai mult coteriilor, găsim mai curînd o dovadă în defavoarea coteriilor decît în a mulțimei, o dovadă că influența rău făcătoare a coteriilor e așa de teribilă încît nici cu votul universal n'a putut fi pină acum cu desăvîrșire înlăturată.

Asta revine la a zice, pentru a lua lucrurile mai de sus, sau mai din adîncul lor, cum voiți, că ne aflăm încă tot sub puterea domniei unei clase, că tot interesele ei triumfă încă și cu votul universal, după cum triumfau și cu colegiile restrînse. Dar asta însemnă nu că votul universal e o formă rea de luptă, o armă imperfectă, ci că menirea istorică a acestei clase nu e încă sfîrșită și că noua alcătuire socială ce va să vie nu e încă coaptă. O dovadă mai mult dar că votul universal nici nu sdruncină imediat societatea din temelii, nici n'o dă înapoi, ci o lasă să evolueze în mod natural, decît numai că formează mai repede masele pentru rolul lor istoric, smulge mai multe și mai bune reforme de la clasa stăpînitore, pregătește mai bine vii-

torul și ne duce înspre el mai repede, dar totuși incomparabil cu mai puțin sdruncin și cu mai puțin sacrificiu decît orice alt sistem politico-electoral.

Domnia coteriilor, dacă ar fi fost bună, potrivită progresului și prielnică tuturor n'ar fi ajuns să fie repudiată, răsturnată și înlocuită cu domnia maselor sub care, ori de cîte neajunsuri am suferi, sîntem departe de a fi atît de rău ca sub vechile domnii înlăturate.

De altmintreli puterea nu se hărăzește de o față externă societăților omenesti, cum ar fi de pildă un Dumnezeu, ci posesiunea ei rezultă dintr'un lung șir de lupte în care triumfă cel mai înarmat și forma cea mai prielnică progresului. Dacă coteriile au căzut, măcar nominal, de la putere și mulțimile le-au luat locul, este că domnia mulțimilor corespunde unor necesități fatale, izvorite din chiar mersul omenirii.

Că și cu domnia mulțimei sînt și se vor mai ivi mari neajunsuri, nimeni nu neagă. De cit ce e de făcut, de mers înapoi? Dar cum? Pe ce forță vor să se întemeieze reacționarii ca să ne readucă la vremile trecutului? Au avut toate puterile în mină, Stat, biserică, justiție, armată, jandarmi, avere, și cu toate astea au fost înlăturați de ideile democratice care n'aveau altă față decît pe ele însuși. Azi cînd democrația ajunsă la putere are ea la dispoziție statul, armata și justiția, cum ar putea reacțiunea să o doboare, cînd ea n'are nici măcar forța ideilor?

Socotesc unii că lumea înșelată în speranțele ei, desgustată de slabul în aparență rezultat dobîndit cu reformele democratice, dela care se aștepta așa de mult, își va reîntoarce privirile spre trecut, ca o slugă care schimbînd pe-un stăpin rău pe un altul și mai rău, revine la cel d'întăi?

Abdicarea de bună voe poate fi fapta unui individ, nici odată a unui popor sau a omenirii întregi. Nu e cu putință de gîndit măcar, că o țară care a practicat odată suveranitatea națională, aibă aceasta și cele mai grozave inconveniente, să mai nu trească chiar veleitatea de-a voi să abdice dreptul ce l'a căpătat. Și chiar de s'ar întîmpla o minune ca asta, de scurtă durată ar fi renunțarea.

Reacționarii se arată a fi cei mai extraordinari utopiști, cînd năzuesc a vedea lumea readusă la o turmă și-un păstor, de-a face din mulțime iarăși turma mută și supusă, care n'are a se amesteca în trebile publice, n'are a-și spune cuvîntul în chestiile la ordinea zilei. Asta nu se mai poate. De ne e sortit să cădem în prăpastia ce ne stă deschisă în cale, după cum susțin conservatorii, e cu 99 la sută mai probabil că vom cădea în prăpastie mergînd înainte decît să ne mai reîntoarcem la trecut. Pe unde a fost, omenirea nu mai trece, după cum la clipa ce-a rîshurat nimeni din noi nu se mai reîntoarce. Așa zisul mers ritmic al istoriei în senzul de progres și regres alternant, eu unul nu-l cred adevărat. Popoarele n'au mers mereu cînd înainte, cînd îna-



poi, ci vecinic înainte, schimbînd forme care *puteau părea* unele mai înapoiate ca cele din trecut, dar de fapt nu erau.

Orice s'ar zice, feudalitatea a însemnat un pas înainte față de antichitate, domnia burgheziei un pas înainte față de feudalitate.

Doi oameni pleacă spre-o țintă. Unul în drumul lui se află pe-o culme, cela-l'alt într'o mocirlă. Dar mocirla fiind mai în apropiere de ținta comună, cel de pe culme va fi mai îndepărtat de ea. Dacă la două popoare ce trăesc simultan am descoperi, la unul înflorirea intelectuală a antichității dar cu formele ei sociale înapoiate, iar la altul întunecul feudalismului dar cu formele lui sociale mai înaintate, trebuie să conchidem că cel de al doilea e mai avansat pe calea progresului.

Chiar de-am presupune că conservatorii ar fi în stare să ne dea o mai statornică pace socială și o înflorire economică și culturală mai mare dacă am consimți să ne reîntoarcem la formele trecutului,— ceeace nu e cituși de puțin, nici probat, nici probabil,— omenirea s'ar găsi mai înapoiată pe calea progresului căci, oricît ar fi de rea starea prezentă—și știm că e mai bună ca cea din trecut, sub toate privirile—această stare prezentă e un inel al lanțului ce ne leagă cu viitorul, e, dacă voiți, mocirla prin care trebuie să trecem ca să ajungem mai departe, mocirlă care se află mai în apropiere de ținta finală decît culmea din urmă spre care sintem îndemnați să ne urcăm.

Criticile ce le aduc deci conservatorii votului universal nu pot fi întemeiate decît în fapt, de loc în principiu.

Și noi cu toții găsim că votul universal e departe de-a fi dat cine știe ce roade ideale. Dar le-a dat pe acelea ce le putea da până astăzi și unul din cele mai mari foloase ale lui este tocmai educarea, formarea, maturarea acelei mulțimi care ar fi fost pentru mersul omenirii cea mai mare primejdie dacă rămînea străină de problemele politice, economice și sociale ce ni se pun în timpurile moderne.

Prin suveranitatea populară aceste mulțimi, de votul cărora depinde venirea și șederea la putere, au fost până în adînc pătrunse de toate curentele de idei. În cincizeci de ani de practica votului universal s'a făcut mai mult pentru formarea, educarea și maturarea mulțimilor decît s'a făcut în tot timpul scurs mai înainte. Prin această principiul suveranității populare a fost cea mai progresistă, mai folositoare și mai salutară din cîte au existat până astăzi în omenire. Cînd vor trece veacuri după veacuri și se vor putea vedea bine roadele ideei, fără îndoială că în istorie ea va apare ca una din culmele cele mai înalte, cum e filozofia greacă, codificarea romană, morala evanghelică și arta Renașterii.

\* \* \*

Votul universal cum e practicat azi are defecte, și încă mari. E adevărat că politica de gașcă își joacă încă mendrele. Dar lea-

cul nu stă în restrângerea dreptului de vot care ar spori încă puterea coteriilor, ci în mărirea și mai mult a colegiilor. În loc de votul pe plasă și pe candidat, e de preferat votul pe județe și încă pe județe mari, cu scrutinul de listă. Astfel influența de gașcă se va atenua cu vremea. Cînd ideile imperialiste vor slăbi și în Europa, se poate inchipui alegeri cu votul universal numai pe regiuni mari, chiar cu plebiscituri. Sistemul american e și mai de preferat poate, dar trebuie ca ideile democratice să prindă rădăcini și mai adînci în Europa.

E adevărat că coteriile din parlament fac și desfac totul. Leacul ar sta probabil în înființarea referendului pentru toate legile importante votate de parlament.

Mai e adevărat că tirania de altă dată a minorității a fost înlocuită cu cea a majorității, cu tirania mulțimei. Leacul ar sta nu în îndepărtarea mulțimilor dela vot ci în reprezentarea proporțională cu suprimarea balotajelor, ocazii de cele mai josnice compromisuri.

E adevărat încă că cu votul universal nu pătrund în totdeauna în parlamente oamenii cei mai de seamă și că multe interese mari sînt jertfite. Sînt numeroase relele ce se observă dar e de remarcat că fiecare din aceste rele sîmpalate cu votul universal, existau înzecit și însutit cu colegiile restrînse.

După cum cînd criticăm neajunsurile căilor ferate nu ne gîndim să ne întoarcem la diligențe, tot astfel cînd criticăm votul universal nu trebuie să ne gîndim la restrîngerea lui. Ar fi să cădem din lac în puț. Tendința noastră trebuie să fie spre perfecțiune, și tot ce ne supără azi trebuie îndreptat. Ca ori ce pe lume, și votul universal e susceptibil de îndreptări și de perfecționări de-o mai bună organizare, care, cu vremea i se vor aduce neapărat, însă nu în senzul reacționar ci progresist.

\* \* \*

Acestea zise,—și ar mai fi încă multe dar nu ne îngăduie spațiul—să ne reîntoarcem la țara noastră asupra căreia mai am ceva de spus cu privire la introducerea votului universal.

Prietenii mei pretind că imi plac uneori paradoxele. Să le dau aci o confirmare de formă, lansînd un paradox, care totuși mie mi se pare a fi cel mai adevărat adevăr. Voiu zice și susține dar că votul universal se impune tocmai la popoarele cele mai sărace, cele mai înapoiate și mai inculte și că la acestea mai cu osebire e merit ei să facă cel mai mare bine și să fie de cel mai mare folos.

Da, văd bine, acum cînd îl scriu pe-acest paradox de atîta vreme numai gîndit, cit e el de puțin un paradox! În orice caz sînt logic cu mine însu-mi, căci dacă am spus că popoarele au votat din caverne și până astăzi, neconținut, dar cu toporul, apoi e adevărat că toporul, crîma individuală ca și cea colectivă, e adică dreptul de vot sub forma *ab antiquo*, s'au mînuit, și se mînuesc încă și astăzi, mai mult de popoarele înapoiate, inculte și sărace. Niciodată nu simte cineva mai puternic nevoia de a fi cetățean activ ca atunci cînd e nevoiaș sub toate raporturile.

E încă un paradox, dacă voîți, dar e un fapt că virtutea cetățenească e mai cu samă practică de cei mici și săraci decît de cei mari și bogați. — Inșă o fac cum pot, cum li se îngăduie de împrejurări.

*Revoluții*—nu tulburări superficiale—puține pornesc de sus în jos, mai totdeauna de jos în sus. Popoarele votează mereu, cum le vine mai la îndămină. Faceți-le să le vie mai la îndămină buletinul de vot și revoluția violentă nu-și va mai avea rostul.

Un olandez, care cîștigă bine, e administrat bine, e instruit, trăește într'o țară cu moravuri blinde, civilizate, se poate dispensa la o adică de dreptul de vot,—Olanda n'are încă votul universal—fiind-că posedă omul atîtea și atîtea mijloace isvorite din bogăția lui, din dreptatea relativă ce i se face, din instrucția lui, din civilizația generală a țării, de a putea trăi cum se cade. Ce poate să facă bietul român, bietul rus sau bietul italian chiar, dezarmat cum e din toate punctele de vedere? cu ce să se apere el, cum să ajungă la dreptate și la o stare mai bună? Răbdă cît poate, dar cum și răbdarea are margine, începe a și-o perde și votează, devine cetățean activ: dă foc, omoară, dărîmă. Puneți-i în mină un buletin de vot, dar cu votul universal, și i se va auzi glasul și i se va face dreptate măcar cît de cît, căci trebuie să răzbească el măcar zece țopirlani cu vremea în cameră, de cei *aleși* nu de cei *numiți*, și se vor deda acolo la un tărăboiu al dracului.

Credeți că dacă în Parlamentul ăsta al nostru de acum ar fi fost vre-o zece veritabil aleși de țărănime, de cei care pun picioarele în strachină, nu s'ar fi schimbat complect fizionomia și atmosfera Camerei? Puteți dv. să credeți ce voîți, eu cred că da.

Ori cîtă durere și amarăciune am simți spunînd-o, România nu e încă decît o expresiune geografică, nu e o țară constituită de un popor omogen avînd strînse legături între straturile ce-l formează. Negreșit că țara nu e împărțită după limbi, după rase sau după religii deosebite, dar e împărțită în două popoare tot așa de îndepărtate între dinsele ca și cînd le-ar despărți mări și oceane: în poporul dela tîrguri și în cel dela sate. Ce folos că dincolo de barierele tîrgurilor se vorbește aceeași limbă și să crede în același D-zeu, dacă între suflete nu e aproape nici o legătură! Tot atît de mare deosebire de neam întilnește un tîrgovăt român cult sau bogat care ar merge cu vaporul zece zile dincolo de hotarele țării ca și cînd ar păși cu zece kilometri dincolo de bariera orașului natal.

Revoltele din Martie trecut n'au vădit numai mizeria materială a poporului de la sate, care se găsește și la alte popoare și care e în definitiv felul de mizerie cel mai puțin primejdios, ci și mizeria intelectuală și sufletească cea mai profundă, care e simptomul cel mai alarmant pentru viitorul unui neam.

Ideile, problemele, dorințele, aspirațiunile care ne frămîntă pe noi orașenii, lipsesc dela sate; mai rău, nu le preocupă de loc; și mai rău, pe unele din ele țărănimea le înțelege de-andoasele.

Vorbim aceeași limbă, dar numai dacă nu trecem de-un vocabular de cel mult două sute de cuvinte. Mai departe nu ne mai putem înțelege cu țărani. Cărțile, broșurile și gazetele noastre, dacă nu tratează despre fapte mărunte și diverse, nu spun nimic țărănilor ca și cum ar fi scrise pe chinezește.

Până și ideea națională lipsește la sate. Pentru mine unul, care de cîți-va ani am de-a face cu țărănimea și-mi place să mă interesez și de sufletul ei, ancheta d-lui Banu la Seminarul Nifon n'a fost o revelație ci o palidă reflectare a realității.

Nu voesc să zic că țăranul român e o brută, cum vor unii să ne facă să credem. Din contra am convingerea că e foarte inteligent și foarte priceput în ale lui. Am cunoscut de aproape pe țăran în Italia, în Belgia și în Franța și cu toate că sînt departe de-a fi șovinist, îl găsesc pe al nostru mai ager la minte. Cînd vrea să-și deschidă inima și gura, te uimește modul lui clar, înțelept și adînc de a privi și înțelege lucrurile. Dar suferințele și în-cultura seculară, l'au făcut să judece ca un primitiv, cu logica cea simplă și geometrică a individului pe care nu-l incurcă i-deile și problemele mai înalte, cu scepticismul acela care isvo-răște din felul fatalist de-a privi viața, special omului care nu o prețuește fiindcă pentru el ea n'are nici o valoare și nici un farmec mai superior.

O singură pildă. Ori căru țăran, din adevărații țărani, i-ai vorbi de primejdia națională, de primejdia de-a se cotropi țara lui de-o țară străină, nu-i vei face nici cea mai mică impresie. Ba cei mai mulți îți vor răspunde că n'ar fi rău să se întîmple una ca asta. De ce? Fiindcă poate o fi mai bine atunci ca acum.

Ori de cîte ori s'a rupt un trup dintr'o țară, măcar cit de puțin, părțile rupte au singerat și în membrul instreinat a rămas dorința, fie măcar veleitatea de a se reintregi cu trupul. În orice cas o comunitate cît de mică de aspirațiuni și dorinți comune a plutit de la unii la alții peste noua graniță despărți-toare. Intrucit țărănimea basarabeană simte că a fost ruptă de noi și întru cit țărănimea noastră cugetă la cei ruși de dînsa? Dacă basarabenii ar fi fost duși la antipozi, n'ar fi fost mai mare și desăvirșită înstrăinarea lor de noi și a noastră de ei.

Mă tem grozav că dacă o catastrofă politică ar redespărți pe Moldoveni de Munteni sau dacă pe fiecare în parte i-ar cu-ceri alte popoare, nici unii, nici alții n'ar simți catastrofa și n'ar mișca un deget din propria-le inițiativă ca să redevie la starea anterioară. *Vorbesc numai de țărănime, bine înțales.*

E aceasta o stare de lucruri care să ne lese nepăsători? Putem să ne socotim o țară serios încheată și cu viitor dacă vom continua a fi împărțiți în aceste două popoare așa de stre-vom continua a fi împărțiți în aceste două popoare așa de stre-ine unul de altul, în poporul orașenilor și al sătenilor? Dar e-venimentele din Martie trecut au dovedit ceva mai rău de cît atît, au dovedit că aceste două popoare sînt mai mult decît străine unul de altul, sînt dușmane între dinsele și adînc dușmane.

Mergem între două prăpăstii ținându-ne în echilibru pe-un ascuțiș de sabie.

Așa am mers decînd sintem, de sute de ani, și tot n'am pierit, se va zice poate.

Asta nu e motiv ca să nu cădem odată. În trecut am fost încunjurați de popoare la acelaș nivel cu noi. Avîntul nou dat omenirii de Revoluția cea mare a făcut să se urce repede nivelul în jurul nostru, și avîntul acesta n'a atins încă masele noastre populare. Popoare noi și mici create la granițele Romîniei merg mai repede ca noi. Vom ajunge în curînd să asistăm la culmea ironiei pentru neamul românesc, că părți rupte din acest neam și subjugate de alte neamuri, să se bucure de o viață politică și intelectuală mai superioară ca poporul din Romînia zisă liberă, după cum se bucură deja de o stare economică cu mult mai bună.

În Transilvania, în Banat, în Bucovina și în Basarabia neamul românesc *subjugat* duce un traiu material cu mult mai omenesc de cît cel *liber și independent* și, exceptînd Basarabia, e mai luminat, mai instruit. Cînd vor căpăta ca mine votul universal *subjugații*, în ce situație inexprimabilă se va găsi Romînia liberă și independentă ?

Din tot ce s'a încercat la noi, ceea ce a dat rezultatul cel mai de plîns a fost Liga pentru unitatea culturală a tuturor Romînilor. E un fapt prea cunoscut. Și cum se putea să fie alt-fel ? Cum putem noi, un popor de mizeri și de neștiutori de carte, un popor fără drepturi reale, să ne încumetăm a slobozi și a instrui pe alții ?

În loc să fim un far de lumină pentru cei ce ne înconjoară și să stîrnim rîvna printre vecini prin buna noastră stare culturală, politică, economică și socială, sintem pentru dinșii un misterios și îngrijitor punct de întrebare, ca să nu zic mai mult.

Să nu ne fie cu suparare, dar nu arare ori se întimplă că țărani din Transilvania cari vin ca *servitori* pe la noi, să fie superiori în multe privinți chiar stăpînilor la care se tocnesc. Știu un caz admirabil, care merită să fie cunoscut și de alții.

Niște servitori transilvăneni, tocmiți la o școală publică din București, roagă pe corpul profesoral al acestei școale să le cumpere cîteva bilete de bal—Ce era cu aceste bilete ? Din comuna respectivă se aflau în București vreo 80 de inși, care formaseră o societate ce da regulat anual două baluri, cu produsul cărora se contribuia la susținerea școalei din satul lor.

Și pe de-al de aceștia voim noi, romîni liberi din regat, să-i desrobim și să-i unim cultural cu noi, iar ca pildă și îndemn le oferim starea culturală, morală, politică și economică a țării noastre !

Revoltele din Martie trecut au fost ca un fulger care au luminat sub picioarele noastre adîncuri prăpăstioase din cele mai îngrozitoare. În ele se pot năruți visurile, dorințele, năzuințele noastre toate, împreună cu țara, dacă nu vom ști să astupăm repede aceste prăpăstii.

N'avem de dat numai piine poporului, n'avem numai să-l învățăm școala primară, nu e vorba numai de-o mai bună gospodărie. Cu acestea nu se civilizează un popor și poporul nostru trebuie civilizat, trebuie înălțat măcar la nivelul rominilor subjugați din Austria și Ungaria.

Cu ce-l putem scoate din starea aceasta, ce punte să aruncăm peste prapastia dintre el și noi, cum să-l facem să se simtă și *om și romin*, legat de țara asta cum sîntem și noi, țirgovetii mai luminați?

Pină acum n'am văzut arătindu-se decit aceste trei soluții: *pămînt, școală, bună administrație*.—Eu unul le cred cu totul insuficiente, sau ca să exprim mai bine ce gîndesc, prin ele nu se răspunde la întrebările de mai sus.

Cîntărim noi patriotismul cuiva prin averea ce-o are? Nici țăranul nu va fi mai bun patriot fiindcă va posedea cîteva hectare mai mult. Prețuim noi calitățile cuiva fiindcă poate des-cifra buchile? Nici țăranul nu va fi mai format pentru viața modernă dacă va ști să descifreze cîteva slove. Buna administrație nu cred că se poate realiza numai prin măsuri de sus în jos, singurele care se iau acum.

Pămînt, carte și administrație sînt foarte bune dar nu rezolvă problema.

*Trebuie să ridicăm pe țăran pînă la noi și noi să ne scoborim pînă la dînsul.* Trebuie o apropiere morală și intelectuală între cele două popoare străine din țară și atît de dușmane. Apropierea aceasta nu se poate săvîrși decit pe calea de reforme politice, prin votul universal.

Prîna și cea mai puternică legătură dintre straturile unui popor e egalitatea înaintea drepturilor ca și a datoriilor. Constituția a proclamat-o dar încă n'am realizat-o. Am dat țărănimii un rol și un loc de robi și ne mirăm că ea are mentalitatea, viața și psihologia unor robi! Cum se putea sălie altfel? In formele vieții moderne am lăsat să subziste toate păcatele trecutului. Deși am proclamat că nu mai sînt deosebiri de clase, ele subzistă chiar din punct de vedere politic. Și țăranul continuă a trăi ca o clasă cu totul aparte, fără a avea nici una din egalitățile de drept care în alte țări există, și fără a simți nici o solidaritate cu celelalte clase. Trebuie să ajungem a desființa și noi clasele politice, dacă pentru desființarea celor economice și sociale n'a venit încă vremea,—și asta nu se poate face decit cu votul universal.

Cînd toți locuitorii țării vor fi egali în fața urnei și cînd puterea politică în stat va emana egal dela întreaga masă populară, dela sine se vor stabili, și încă imediat, întinse legături între orașe și sate. Vom fi nevoiți a ne scobori în mijlocul poporului suveran și, cu solicitarea votului, fie chiar cu cerșirea lui, fie măcar și cu smîlgarea lui, va trebui să ducem pînă la el ideile noastre, să-i le spunem, să-l facem să le înțeleagă; iar pe el va trebui să-l ascultăm, la rîndul nostru.

Azi nu poți pătrunde la sate că te leagă autoritățile. Atunci vom pătrunde cu toții, cu întreg vălmașagul nostru de idei, de idealuri, de interese, de dorinți, și contactul între toți Rominii se va face.

La această perspectivă se cutremură carnea de pe reacționari. Li se pare că va fi sfârșitul lumii și al țării. Nu, va fi salvarea. Cind azi intră unul tiptil, sau cind o idee se strecoară singuratică și trunchiată prin sate, poate să fie o primejdie căci persoanele și ideile contrare lipsesc. La lumina mare, în deplină libertate, cind și la sate vor fi discuții publice, intruniri publice, libertatea presei, putința pentru toate ideile de-a pătrunde de o potrivă și în luptă unele cu altele, orice primejdie va dispărea căci din lupta ce va urma între toți va eși o rezultată care va fi cam aceea ce o vedem în Bulgaria, în Serbia, în Grecia și mai departe în Germania, în Franța, în Belgia.

Numai astfel țăranul se va deprinde a fi și el un om modern, ne va cunoaște și-l vom cunoaște; numai astfel tirgoveții și sătenii vor avea idei comune, interese comune, suferinți ca și bucurii comune, se vor simți de acelaș neam, legați între ei, respectindu-se, iubindu-se sau urindu-se după interese și după convingeri iar nu ca acum ca neamuri deosebite.

Vor fi atit dintre tirgoveți cât și dintre săteni liberali, conservatori, socialiști, țara rominească nu se va mai divide după haine ci după idei. Romînia rurală nu va mai fi un hinterland pentru Romînia orașenească, una nu va mai privi, toată la o laltă, pe cealaltă ca dușmană. Un țăran va însemna și la noi un cultivator de pământ nu un neam aparte și protivnic care să se teamă de noi și să ne temem de el, ca un Francez de un Arab; un partid liberal, conservator, socialist va avea partizani de o potrivă și la tirguri ca și la orașe, după interesele indivizilor și după convingerile lor.

Ce păreri politice are azi un țăran și care partid politic îl poate revendica? A face această întrebare este a rezuma întreaga problemă ce se pune, în toată fioroasa ei goliciune.

*Nu vom avea nici pace temeinică în țară, nici progres real, nici omogenitate națională până ce nu vom ajunge ca fiecare din partidele politice existente și viitoare să-și aibă partizani și dintre țărani, până ce țărani, pătrunși de ideile moderne, nu se vor despărți și ei și grupa după partide politice.*

Cîtă vreme vom continua a ne divide numai în tirgoveți deoparte și țărani de alta, viitorul țării, după mine unul, rămîne nesigur, orice alte reforme s'ar face.

\* \* \*

O chestie de amănunt preocupă pe mulți care-și zic totuși că în cele din urmă și poporul romîn, deopotrivă măcar cu cel bulgăresc sau cu cel negru din Cuba, va putea ajunge la exercițiul suveranității naționale.

☞ Dar ce va fi la început, ce haos, ce tulburare adincă în viața țării, în politica noastră, în partidele noastre cu acest po-

por așa de puțin pregătit! De unde o apuci cu el, cum să începi?

Se poate să fie greu la început, să poate să dăm peste niște situații chiar grave deocamdată. Dar cu revoluțiile periodice e mai bine? Și vedeți cum merg crescendo! La 1888 a fost o frică, la 1907 o spaimă, la nu știu cite să nu fie cumva o catastrofă.

Va fi greu cu votul universal? Cu atât mai bine va fi! Să eșim din trindăvia asta care durează de 50 de ani și care ne-a adus în stare de degenerare. Să muncim cu toții, fiecare în senzul ideilor lui, ca să-l formăm pe țăran la viața politică. Cu cit lucrul va fi mai anevoios, cu atât va trebui să ne încordăm puterile și rezultatul se va obține în măsura muncii ce vom depune.

Da, cu votul universal merge treaba altfel decît cu cele trei colegii, vom avea altfel de aleși, altfel de parlamente, altfel de guverne, totul se va schimba. *Numirile în funcția de deputat* vor deveni tot mai rare, vom începe a cunoaște și noi guverne răsturnate de Camere, «acordurile dintre partide» se vor realiza mai anevoe. Ideea de a schimba tembelicul de azi pe activitatea de mine, iată ce-i sperie mai mult pe unii din politicianii noștri.

Însă pentru cei dornici de muncă și de binele general, frica de greutățile covârșitoare ale începuturilor votului universal în România n'are de ce fi întemeiată. E și aceasta tot una din urmările lipsei de contact cu țărănimea de a o crede așa de diferită de noi ca maturitate politică.

Cu tot regimul nostru electoral merită parcă anume să împedice producerea și dezvoltarea oricărei virtuți civile, în special la țărănime, aceasta a dat totuși suficiente dovezi de bărbăție cetățenească. După mine, cu mult mai numeroase și mai puternice decît orășanii noștri.

În timp de 50 de ani de viață constituțională nu știu dacă s'au dizolvat 10 consilii comunale orășanești. Consilii comunale rurale s'au dizolvat *cu zecile de mii*. Dacă nu mă înșel în anul 1898, fiind Ministru de Interne An. Stolojan, s'au dizolvat în șase luni vre-o 1500 de consilii rurale. Fără îndoială că un mare număr din aceste dizolvări au fost pricinuite de vicii de formă, de măr din aceste dizolvări au fost pricinuite de vicii de formă, de necinstea sau incapacitatea Consiliilor sau Primarilor. Dar multe, foarte multe consilii s'au dizolvat fiind-că nu erau pe placul proprietarilor, arendașilor sau autorităților administrative superioare. Și, ceea ce e esențial în chestiunea ce ne preocupă, țărănii au reales adesea consiliile dizolvate, nu o dată, nu de două ori, ci chiar de cite 7, 8, 10 ori în șir, dînd astfel o strălucită dovadă de civism.

Sînt numeroase cazuri în care cu nimic nu s'a putut izbucni a se înfrînge cerbicia alegătorilor; puterile acumulate ale proprietarului și ale autorităților au rămas învinse.

Cînd se fac alegeri comunale la țirguri, aproape în totdeauna se știe mai dinainte cine va izbucni, partidul de la putere. La alegerile rurale mai nici odată nu se știe care va fi rezul-



tatul, numai acolo candidații tremură de emoția necunoscutului. Știu ce mi se va riposta: că unii circiumari, proprietari mijlocii sau învățători și preoți duc de nas pe țărani, îi înșală, ca pe niște copii, și acești aleși pentru cari bieții săteni se devotează, sînt nu arare ori niște mizerabili. În totdeauna se poate da acest răspuns la o alegere. Cei căzuți găsesc că alegătorii sînt niște oi, niște brute sau niște corupți. Trebuie o mare înălțare de spirit cui-va ca să primească înfrîngerea cu seninătate și cu simțul dreptății. Tot așa se critică izbînda electorală în Franța, în Anglia, în Germania. De aci ar trebui să tragem concluzia extra-ordinară că numai învingșii sînt morali, numai cu ei e dreptatea și adevărul, iar învingătorii sînt totdeauna niște mizerabili și niște corupători?!

E admisibil ca un circiumar, un preot sau un învățător să aibă, *într'un sat românesc* o putere mai mare decît proprietarul unit cu guvernul? Iar dacă o au, să nu fie oare fiind-că ei, în anumite cazuri, și față de proprietar sau față de guvern, ori de ambii împreună, reprezintă mai bine interesele sătenilor? Frecvența cazurilor, repetarea lor neconținută de 50 de ani, intențitatea rezistenței sătenilor în alegerile comunale, dovedesc că e la mijloc existența unei adevărate virtuți civice.

Am spus-o și mai sus, ori cît s'ar părea de paradoxal, cei mici și săraci sînt, cînd e un interes serios la mijloc, mai independenți decît cei mari și bogați. S'a scris mult despre defectele mulțimei, dar cît ar fi de scris asupra calităților ei! Să reținem numai un singur fapt: De cînd lumea toți reformatorii religioși, politici, sociali, mulțimelor s'au adresat și nu claselor restrînse.

Chiar în alegerile legislative țărănimea a dat dovadă de independență. Lucrul e aproape miraculos cînd ne gîndim la ce e colegiul al 3-lea!

Alegerile d'lor Dobrescu, Mille, Popovici, Morțun, Nădejde, Veniamin, Dincă Schileru, spre a nu pomeni decît pe acestea, dovedesc ce virtute cetățenească e în țăran și cum știu sătenii să se atașeze de acei în cari capătă încredere.

Eu unul nu m'am îndoit și nu mă îndoesc un moment de virtuțile civice ale țărănimei romine. Explicația că am rămas politicește coada lumii stă tocmai în marea siguranță ce au avut-o clasele noastre de sus că nu vor putea să-și joace mendrele cu țărani. Nu nematuritatea maselor a împiedecat acordarea votului universal în România ci mai curînd teama de aceste mase, de inteligența lor vie gata de-a se adapta la ori-ce împrejurări și a pricepe ori-ce i s'ar expune, de caracterul dirz în fond al unei populații supusă orbește numai în aparență.

În rezumat votul universal mi se pare singurul mijloc de-a ajunge la vindecarea temeinică a relelor de care suferă țara și sînt convins că poporul românesc e perfect apt de a exercita cu folos și pricepere suveranitatea națională.

Cine crede și poate dovedi contrarul, să vorbească.

I. Teodorescu